

Назаре ба таърихи чашни Сада

"Сада"- номи чашни бузурги ориёӣҳо ва пайвандони ин шачара, хусусан, эронитаборҳо аз ҷумла худи мо-точикон мебошад, ки бинобар иттилооти шабакаҳои интернетӣ ва баъзе кутуби таърихӣ, илмӣ ва бадеӣ-таърихӣ, қариб то охири асри 12 милодӣ гузаштагонан чашн мегирифтаанд.

Оид ба таърихи ин ид ва чигуна чашн гирифтани он бузургон, аз қабилҳои А. Фирдавсӣ, А. Берунӣ, У. Хайём А. Байҳақӣ, М. Ғиёсиддин андешаҳои бузурги илмиро баён доштаанд.

Дар осори адибони форсу тоҷик, ки аз устод Рӯдакӣ то ба имрӯз, ҳарчанд мавзӯи мавриди назар дар эҷоди баъзе аз шуаро чун талмеҳ ё маҷозу ишорае истифода шуда бошад ҳам, муҳим ин аст, ки метавон аз ҳақиқати ин боварии мардумӣ огоҳ шуд ва аз осори гузаштагон ва муосирон дар мавридаш намуна овард.

Маълумоти Абусаъид Абдулҳайи Гардезӣ ҳам ҷолиб буда, ин идро дар боби "Андар идҳо ва расмҳои муғон ба ҷадвал" зикр кардааст. Ба ақидаи ин таърихнигор: "Чунин гӯянд муғон, ки андар ин рӯз сад мардум тамом шуда буд аз насли Мешӣ ва Мешона ва эшон ду мардуми нахустин бувад, чунонки мусалмонон гӯянд Одам ва Ҳаво, муғонро ин ду тан буданд...". Пас аз зикри ин ҷумла, оид ба панҷоҳ рӯз ва панҷоҳ шаб мондан то ба Наврӯзро зикр карда, сабаби дар ин шаб оташ афрӯхтанро ҳамон ба ғалабаи Фаридун ва натиҷаи хидмати Армоӣил (гоҳе Армаӣил ва ё Измоӣил ҳам гӯянд-Х.М), ки "сад мардум"-ро аз куштан ба хотири туъмаи морони Заҳҳок, озод карда буд, овардааст: "Ва Армоӣил бифармуд, то он мардумони мутанакқир ҳар касе оташе ҷудогона бияфрӯхтанд. Пас сад оташ бияфрӯхтанд, чунонки ҳамаро Афридун бидид".

Бояд тазаққур дод ки, дар ин маълумоти А. Гардезӣ, то ҳақде вожаи "сада" иртиботи ногустастанӣ дорад ба "миқдори расидани насли одамӣ ба сад нафар ва сад нафари озодкардагони Армоӣил" ва "сад шабонарӯз мондан то ба Наврӯз". Яъне, муаллиф кӯшидааст, то ҳар воқеаро бо рақами "сад" вобаста кунад. Бо муқоисаи ин маълумоти А. Гардезӣ бо А. Берунӣ ва У. Хайём ба ин натиҷа мерасем, ки пас аз ғалабаи Фаридун бар Заҳҳок ҳамин чашни Сада боқӣ мондааст ва сабаби дар ин чашн оташафрӯзӣ ҳамон суннати озодкардагони Измоӣил мебошад, ки тавассути оташафрӯзӣ ҷон ба саломат бурдани худро ба Фаридун нишон додаанд.

Мувофиқи ривояти "Таърихи Байҳақӣ" яке аз охири чашнгирии Сада, дар замони Султон Масъуди Ғазнавӣ (соли 430 ҳиҷрӣ) баргузор шудааст. Унсурӣ, ки яке аз шоирони қасидасарои дарбори Ғазнавиён буд дар яке аз чашнҳои Сада иштирок карда, дар баробари Маҳмуди Ғазнавӣ қасидае дар бораи чашни Сада қироат мекунад, ки матлаи он фикрҳои

дар "Наврӯзнама" овардаи Хайём, ишораҳои Берунӣ ва Гардезиро як навъ қувват мебахшад:

Сада ҷашни мулуки номдор аст,

Зи Афридуну аз Ҷам ёдгор аст.

Дар "Шоҳнома"-и безаволи Фирдавсӣ оид ба ин ҷашн боби алоҳида бо номи "Бунёд ниҳодани ҷашни Сада" мебошад. Фирдавсӣ таърихи ин ҷашнро ба рӯзи ҳосилу кашфи оташ, ки дар натиҷаи партоб кардани Ҳушанг сангеро ба сӯйи мори сиёҳ, ки падидор шуд ва мардум тарзи коркарди оташро омӯхтанд, пас ин ҳосилро бузург доштанду ҷашн гирифтанд, вобаста мебошад:

Зи Ҳушанг монд ин Сада ёдгор,

Басе бод чун ӯ дигар шаҳриёр.

Хулоса, дар бораи ин ҷашни бостонӣ маълумот зиёд аст. Мо ҳоло ба ин натиҷа расидем, ки яке аз сабабҳои аслии ҷашн намудор шудани Хуршед (Офтоб), ки тамоми пешрафти зиндагӣ, шукуфой, ризку рӯзӣ, чорводорӣ ва кишту кори одамон марбути ҳамин гармии Хуршед буд ва ҳаст. Сада иди Хуршеди чилрӯзаест, ки дар шаби Ялдо тавлид шуда буд ва нишону умед бар наздик мондани соли нав - Наврӯз ва айёми кишту кори баҳорӣ мебошад.

Холмурод МУРТОЗОЕВ,

докторанти Ph.D-и

кафедраи таърихи забон ва типология